

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΣΤ΄ ΚΑΙ ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Α΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ
(1866—1870)

[Σχέδιον Γρηγορίου ΣΤ΄ πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ βουλγαροφυλετισμοῦ καὶ εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας.—Κρίσεις περὶ τοῦ Σχεδίου τούτου.—Οἱ Βούλγαροι ἀπέναντι τοῦ Πατριαρχικοῦ Σχεδίου.—Αἴτησις τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν.—Μεσολαβήσεις τῶν ἐν Κωνιπόλει πρεσβευτῶν Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας.—Κυβερνητικὸν Σχέδιον πρὸς λύσιν τῆς βουλγαρικῆς ἔριδος.—Δύο Σχέδια τῶν Βουλγάρων.—Δικαιολογίαι τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Δύο Σχεδίων.—Κρίσις περὶ τῶν Σχεδίων τούτων.—Πατριαρχικὴ Ἀπάντησις πρὸς τὴν Πύλην περὶ τῶν Δύο Σχεδίων καὶ τῶν Κυβερνητικῶν ἀπόψεων.—Οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν δύο Σχεδίων.—Ἀνασκευὴ τῆς Πατριαρχικῆς ἀπαντήσεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.—Πατριαρχικαὶ ἐνέργειαι κατὰ τῶν νέων Βουλγαρικῶν ἀτακτημάτων.—Πατριαρχικὴ Ἐγκύκλιος πρὸς τὰς Ἀυτοκεφάλους ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας.—Ἀποστατήριον Ἐγγραφον Βουλγαριστῶν Ἀρχιερέων ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου—Πατριαρχικὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησις Ἀποστατικαὶ πράξεις τῶν Βουλγαριστῶν Ἀρχιερέων—Ἡ ἰδέα τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν τῷ Τύπῳ—Πρὸς ἔκδοσιν Σουλτανικοῦ Φιρμανίου ἰδρύσεως Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας.—Συνδιάξεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου.—Σύστασις κυβερνητικῆς Ἑλληνοβουλγαρικῆς Ἐπιτροπῆς—Σχέδιον τῆς κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος—Τελικὸν Σχέδιον τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς—Κρίσις περὶ τοῦ Σχεδίου τούτου.—Ἡ στάσις τοῦ Πατριαρχείου ὡς πρὸς τὸ Σχέδιον τοῦτο.—Τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα ἐν τῷ Τύπῳ.—Ἀπαντήσεις τῶν Ἀυτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Ἐγκύκλιον.—Κρίσεις περὶ αὐτῶν.—Τὸ φιρμάνιον τοῦ 1870—Κυβερνητικὴ δικαιολογία τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ—Πατριαρχικὴ πρὸς τὸ Φιρμάνιον ἀπάντησις.—Οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ Φιρμανίου—Διαμειφθεῖσα ἀλληλογραφία Τουρκικῆς Κυβερνήσεως καὶ Πατριαρχείου περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ Φιρμανίου.—Τὸ φιρμάνιον καὶ ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία.—Κρίσις περὶ τοῦ φιρμανίου καὶ σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς τὰ μέχρι τούτου σχέδια καὶ γνώμας τοῦ Πατριάρχου.—Ἐπισκόπησις τοῦ τμήματος τούτου.]

Τῇ 16ῃ Φεβρουαρίου 1867 ἐγένετο ἡ ἐνθρόνισις τοῦ Πατριάρχου, μετὰ εἰκοσιεπταετῆ ἡσύχιον ἀπραγμοσύνην ἀπὸ τῆς παραιτήσεως τῆς πρώτης αὐτοῦ πατριαρχείας, «ὕπεικον, —παρὰ τὸ γῆρας πλέον καὶ τὸ φιλάσθενον αὐτοῦ, ὡς εἶπεν, εἰς τὴν παρουσιασθεῖσαν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπιτροπὴν πρὸς ἐπίσημον ἀγγελίαν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, —ὕπεικον εἰς

τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ ὡς εἰς φωνὴν τοῦ Ἑψίστου». Γρηγόριος ὁ ΣΤ' ὑπῆρξε, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, ἀνὴρ συνειτός, προῶς καὶ πλήρης χριστιανικῆς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἅμα ζηλωτῆς τοῦ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὸς ὁ Ρωσσοικὸς Τύπος, γενικῶς, ἐχαιρέτισε τὴν εἰς τὸν θρόνον ἐπάνοδον τοῦ Πατριάρχου μετὰ πάσης εὐφημίας. Κοινὴ δὲ ὑπῆρχεν ἐλπίς ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰρήνη θὰ ἀποκαθίστατο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ νέου Πατριάρχου. Πράγματι δὲ Γρηγόριος ὁ ΣΤ' διὰ τῆς σοφῆς, μετριοπαθοῦς, ἀλλὰ καὶ ἀσθενωπῆς αὐτοῦ πολιτείας ἐν τῷ Βουλγαρικῷ Ζητήματι ἀναδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριαρχῶν. Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπελήφθη τῆς μελέτης τῆς μέχρι τοῦδε πορείας τῆς βουλγαροφυλετικῆς ἔριδος, πάντων τῶν μέχρι τοῦδε προταθέντων Σχεδίων ἄρσεως αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Σχεδίου τῆς τελευταίας ἑξαμελοῦς Ἐπιτροπῆς. Καὶ ὅπως ὁμολογοῦσι καὶ οἱ Βούλγαροι ἀποστάται ἀρχιερεῖς, ὁ Πατριάρχης εὐθὺς ἐκ προοιμιῶν ἔδειξε προθυμίαν νὰ τεθῆ τέρας τοῦ ζητήματος αὐτῶν¹. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ τελευταίου τοῦτου Σχεδίου ὁ Πατριάρχης ἐσημάτισε γνώμην ὅτι δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐπιφέρῃ τὴν λύσιν, ἐπειδὴ ἄφινε καὶ πάλιν ἀνοικτὴν θύραν συζητήσεων, ἰδίᾳ εἰς τὸ περὶ συγκροτήσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου σημεῖον. Ὁ Πατριάρχης ἦτο πεπεισμένος ὅτι ἡ ἀπαίτησις τῶν Βουλγάρων περὶ διχοτομήσεως εἰς δύο ἐθνότητες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἦτο καινοφανὴς καὶ ἀθέμιτος, παράλογος δὲ καὶ ἄδικος, καὶ ἐνέβλεπεν εἰς τὰς τάσεις ταύτας ἑξανθρωπισμὸν τῶν θείων καὶ ἐπίπνοιαν κοσμικῶν ὅλως καὶ ἐθνικῶν θεωριῶν καὶ ἐπιθυμιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ εὐοθετήσῃ Σχέδιον τοιοῦτον. Ἐν τέλει κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα νὰ τραπῆ νέαν ὁλως ὁδὸν εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὡς Πατὴρ, τιθέμενος ὑψηλὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν πλανωμένων πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων² ἀλλὰ καὶ ὡς Πατριάρχης, θεματοφύλαξ τῶν ἱερῶν θεσμῶν, νὰ σεβασθῆ αὐτὰ καὶ νὰ διαφυλάξῃ, παρὰ τὴν χοῆσιν πάσης πατρικῆς συγκαταβάσεως. Ὡς τοιαύτην λύσιν εὗρισκε: τὸν σχηματισμὸν ἰδιαιτέρου ἐκκλησιαστικοῦ βουλγαρικοῦ θέματος, ἐκ τῶν βουλγαρικῶν ἐπαρχιῶν ἀπαρτισθησομένου, μετὰ πλήρους μὲν ἐσωτερικῆς ἀντοδοικῆσεως, ὀργανικῶς ὅμως διατελούσης ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν εἰρηνευτικὴν ταύτην πρόθεσιν, ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης ἐγνώριζε τὴν ἐπὶ τῆς

1. Ἡ τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα ἀφορῶσα ἐπιστολὴ τῶν Βουλγάρων Ἄρχιερέων σελ. 19.

ἔριδος ταύτης ἐπίδρασιν τῆς Ρωσσίας, οὐδεμίαν παρέλειπεν εὐκαιρίαν πρὸς σύσφιγξιν τῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Πατριαρχείων σχέσεων, καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ σχέδιον αὐτοῦ, καίτοι ἀκόμη δὲν εἶχε λάβει τὸν τύπον ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, ἐκπροσωποῦν ἀπλῆν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Πατριάρχου, ἣτις ἠδύνατο νὰ περιβληθῇ ἐν καιρῷ τὸ κῦρος τῆς ἐπισημότητος, ὃ καλοκάγαθος Πατριάρχης ἀνεκοίνωσεν ὑπὸ ἀπόλυτον ἐχεμύθειαν εἰς τὸν Ἱγνάτιεφ, ὡς πρὸς φίλον καὶ εἰρηνοποιόν. Καὶ ἔσπευσε μὲν οὗτος νὰ ἀμείψῃ τὴν πατριαρχικὴν ἐμπιστευτικότητά, χαρακτηρίσας τὸ Σχέδιον «ὡς περιλαμβάνον κύκλον τροποποιήσεων, παρέχοντα τὰς μᾶλλον πραγματικὰς ἐγγυήσεις εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῶν Βουλγάρων»¹, ἀλλὰ καταχρῶμενος τὴν ἐμπιστοσύνην ταύτην δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀντιδράσῃ κατ' αὐτοῦ, προδιαθέτων τοὺς Βουλγάρους κατὰ τοῦ Σχεδίου τούτου ὡς ἀνεπαρκοῦς. Τὸ Σχέδιον τοῦτο ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ εἶχεν ὡς ἔπεται: **Α'—Τοπικὴ περιοχὴ:** τὸ Βουλγαρικὸν θέμα θὰ ἀπηρτίζετο ἐκ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν (ἄρθρ. 1) **Β'—Ἱεραρχία:** Ὁ κατὰ τὸ Συνταγματικὸν ἀνώτερος τῇ τάξει Μητροπολίτης τοῦ Θέματος θὰ ἦτο ὁ κανονικὸς Ἐξάρχος αὐτοῦ. Οἱ ἐν τῷ θέματι ὑπάρχοντες ἐπίσκοποι ἠδύναντο νὰ τιμηθῶσιν εἰς Μητροπολίτας ἐὰν ἀπὸ κοινοῦ ἐξήτουν τοῦτο. Πάντες δέ, Ἐξάρχος καὶ Μητροπολίται τοῦ θέματος θὰ ἐμνημόνευον λειτουργοῦντες τοῦ ὀνόματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. (ἄρθρ. 2—4)—**Γ'—Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος:** Συνερχόμενοι τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως ἅπαντες οἱ τοῦ θέματος Μητροπολίται περὶ τὸν οἰκεῖον Ἐξάρχον θὰ συνεκρότουν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ Ἐπαρχιακὴν Σύνοδον, ἣς καὶ διαγράφει τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα. (ἄρθρ. 5. 6. 7. 10. 11). **Δ'—Σχέσις τοῦ Θέματος πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον:** Αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου θὰ εἶχον κῦρος ἐπαρχιακὸν καὶ ἐπιτόπιον· συνεπῶς ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐκκλησιεὶς περὶ αὐτῶν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. (ἄρθρ. 5). Ἡ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος θὰ ἐξήτει παρὰ τοῦ Πατριάρχου, πᾶν οὐτινος θὰ εἶχεν ἀνάγκην καὶ θὰ ἀνεφέρετο πρὸς αὐτὸν περὶ πάσης ἐπαρχιακῆς ὑποθέσεως, ἀπαιτούσης τὴν πατριαρχικὴν προστασίαν καὶ συνδρομήν. (ἄρθρ. 10). Ἡ Σύνοδος ὄφειλε νὰ ἰδρῶσῃ ἱερατικὰς σχολὰς πρὸς μὲν ὀφωσιν ἐνοριακοῦ Κλήρου καὶ ἀνωτέραν Θεολογικὴν Σχολὴν ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς Συνόδου, ἠδύνατο ὅμως νὰ πέμπῃ καὶ ἀριθμὸν τινα βουλγαροπαίδων εἰς τὴν κατὰ Χάλκην Πατριαρχικὴν Θεολογικὴν Σχολὴν (ἄρθρ. 11). Ἡ τάξις τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ σταυροπηγιακῶν Μοναστηρίων τοῦ Οἰ-

1. «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» Ἀλεξανδρείας, τόμ. Α'. σ. 274.

κομ. Θρόνου θὰ διατέλει ἀμετάβλητος (ἄρθρ. 12). Τὰ Βεράτια τῶν νεοχειροτονουμένων Ἀρχιερέων τοῦ Βουλγαρικοῦ θέματος θὰ ἐστέλλοντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Ἑπαρχιακὴν Σύνοδον, παρ' ἧς καὶ θὰ ἐλάμβανον αὐτὰ οἱ ἐνδιαφερόμενοι (ἄρθρ. 9). Ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ Πατριάρχου πάντες οἱ Μητροπολίται τοῦ βουλγαρικοῦ θέματος ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Μητροπολίται τοῦ Θρόνου. Προτιθέμενοι νὰ ἔλθωσιν εἰς Κων)πολιν ὄφειλον, ὡς καὶ πάντες οἱ Μητροπολίται τοῦ θρόνου, νὰ ζητήσωσι κανονικὴν ἄδειαν. Ἐνδημοῦντες δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει δύνανται νὰ ἱεροπρατίωσι ἢ καὶ νὰ παρεδρεύωσιν ἐν τῇ Συνόδῳ, κατὰ πρόσκλησιν τιμητικὴν τοῦ Πατριάρχου. Καὶ ἂν ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει νομίμως ἀνεγνωρισμένοι λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ θέματος προσκαλοῦνται καὶ αὐτοὶ εἰς ἐκείνας τὰς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Γενικὰς Συνελεύσεις, εἰς ὅσας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. (ἄρθρα: 15—18). Β'.—*Ἐκλογή καὶ χειροτονία τῶν Ἀρχιερέων*: Ἡ Ἑπαρχιακὴ Σύνοδος θὰ ἐτίθει κατάλογον ὑποψηφίων καὶ θὰ ἐξέλεγε μὲν αὐτοὺς τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ θέματος, θὰ ἐπεκυροῦτο ὅμως ἡ ἐκλογή ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ὡς πρὸς τὴν χειροτονίαν, αὕτη θὰ ἐτελεῖτο εἴτε ἐν τῇ κηροουσίῃ Μητροπόλει, εἴτε ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς Ἑπαρχιακῆς Συνόδου, ἐν πάσῃ ὁμως περιπτώσει κατόπιν Πατριαρχικῆς παρογγελίας. (ἄρθρα 7. 8.). ΣΤ'.—*Κανονικὴ θέσις τοῦ ἐνοριακοῦ Κλήρου*: Ὁ Κλήρος τῶν τε ἐκτὸς καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ θέματος ναῶν ἐξαρτάται ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον Ἐπισκόπου, οὗ καὶ μνημονεῖται παρ' αὐτοῦ διορίζεται, κρίνεται καὶ παύεται, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνας. Εἰς τὸν ἐν Βαλατᾶ ναὸν τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἠδύναντο νὰ ἔχωσι καὶ ἴδιον τιτουλάριον Ἐπίσκοπον, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ ἐνορίᾳ κειμένων ἐπισημοτέρων ἐκκλησιῶν. (ἄρθρ. 14). Ζ'.—*Γλῶσσα τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν*: Θὰ διατηρεῖτο τὸ ἑκασταχοῦ καθεστῶς. Ἐν εἰς τινὰς τῶν ἐν τῷ Βουλγαρικῷ θέματι ναῶν ἀνεγινώσκοντο αἱ ἀκολουθίαι ἑλληνιστί, εἰς τινὰς δὲ πάλιν τῶν ἐκτὸς τοῦ θέματος σλαβιστί, θὰ διατηρεῖτο τὸ καθεστῶς, ἐκτὸς ἐὰν κοινῇ γνώμῃ πάντων τῶν συνδημοτῶν ἢ συνενοριτῶν ἐξηρεῖτο παρὰ τοῦ Μητροπολίτου ἢ πρὸς μεταβολὴν ἄδεια. Οὐδὲν ὅμως κώλυμα τίθεται εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῶν ἐνοριτῶν, νὰ κτίσωσι νέον ναόν, ἐφ' ὅσον δὲν εὐαρεσιῶνται εἰς τὴν ἐν χρήσει ὑπάρχουσαν γλῶσσαν τοῦ κοινοῦ ναοῦ. (ἄρθρ. 13)¹.

1. Γεδεῶν, σ. 114—118.

Ὅτι τὸ Σχέδιον τοῦτο ἦτο τολμηρὸν καὶ ὅλως ἀπροσδόκητον, μαρτυροῦσιν αὐταὶ αὐταὶ αἱ περὶ αὐτοῦ ἐπιφυλάξεις τοῦ Πατριάρχου. Διὰ τὴν σχηματισθῆ Βουλγαρικὸν θέμα, μὲ ὠρισμένα ὄρια καὶ μὲ προνομίας τοσοῦτον εὐρείας, ἄς, μόνον ἂν προηγεῖτο ἀνάλογος πολιτικὴ τῶν Βουλγάρων ἀποκατάστασις, ἦτο δυνατόν νὰ χορηγήσῃ τὸ Πατριαρχεῖον, ἦτο πράξις μὲ πολιτικὰς συνεπειὰς καὶ δι' αὐτὸ τὸ Τουρκικὸν Κράτος, τὸ ὁποῖον παρὰ τὰς μέχρῃ τοῦδε πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐνασμενίσαις ἐξηκολούθει μέχρι τοῦδε νὰ ἐχθῆται τῆς ἀρχῆς τοῦ θεωρεῖν τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὡς ἐθνάρχην πάντων τῶν Ὁρθοδόξων τῆς Ἐπικρατείας. Ἀκριβῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τῆς ἐθνικῆς διασπάσεως καὶ τῆς δημιουργίας ἰδιαιτέρας ὅλως ἐθνικῆς ἐστίας ἀντελήφθησαν κατ' ἀρχάς τὸ Σχέδιον καὶ ὁ Μέγας Βεζύρης Ἐαλή πασᾶς¹ καὶ ὁ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Φουὰτ Μεχμέτ πασᾶς πρὸς οὗς ἰδιωτικῶς ἐπαρουσίασεν αὐτὸ ὁ Πατριάρχης. Ὁ Ἐαλή πασᾶς μάλιστα δριμύτατα ἐκάκισε τὸν Πατριάρχην, διότι διὰ τοῦ Σχεδίου ἐκείνου, ὡς ἔλεγεν, ἔδιδεν εὐρείας παραχωρήσεις εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀνεγνώριζεν αὐτοὺς ὡς ἐθνότητα ἰδιαιτέραν, προλαϊαίνων οὕτω τὴν ὁδὸν εἰς τὸν πανσλαβισμόν². Τὴν αὐτὴν κρίσιν ἐξεφερε καὶ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους³. Ὅτι δὲ ἦτο ἀπὸ τουρκικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως εὐλόγος ἡ αἴσθησις αὕτη εἶναι ἀρκετὸν νὰ πείσῃ ἡμᾶς τὸ γεγονός ὅτι ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μοχλὸς τοῦ πανσλαβισμού Ἰγνάτιεφ καὶ ἐνέκρινε μὲν τὸ Σχέδιον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐθεώρει ὡς πρῶτην βᾶσιν λύσεως τοῦ ζητήματος. Ἐλεγεν οὖν: «ἂν οἱ Βούλγαροι διετήρησαν καὶ κόκκον πολιτικοῦ νοῦ καὶ ἀληθῆ ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ὀφείλουσι ταχέως νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην εὐτυχίαν, ἥτις ἐπὶ τέλους φαίνεται ἀνοίγουσα μίαν λύσιν εἰς ζήτημα, ὅπερ ἐπὶ μακρὸν ἐθεωρεῖτο ἄλυτον»⁴. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔγκρισις τοῦ πατριαρχικοῦ Σχεδίου ὑπὸ τοῦ Ἰγνάτιεφ, κατ' ἀρχὴν τουλάχιστον, ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσῃ ἡμῖν διατι ἡ Πύλη κατοπιν συγκυρίας, ἐπιφυλακτικῶς ὅμως, εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Σχεδίου καὶ

1. Εἰς τῶν μεγαλύτερων πολιτικῶν τῆς Τουρκίας τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινῇ τῷ 1814 πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ὁ ποιητὴς Ἰζέτ ἐφένδης Κεσετζή ξιδές. Ἡ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τελευταία πολιτικὴ ὑπηρεσία ἐν τῇ πολυποικίλῳ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ ἦτο ἡ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ Μαΐου τοῦ 1867. Ἀπέθανεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Γαλλίας τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου 1869.

2. *Κουργάνωφ*, II. 291. 292.

3. Ἐνθ. ἀν. 293.

4. *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* Ἀλεξανδρείας, τόμ. Α'. 274

κοινοποιήσιν αὐτοῦ εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὁ Πατριάρχης ὅπωςδὴποτε, θεωρήσας ἱκανοποιητικὰς τὰς βολιδοσκοπήσεις ταύτας τῶν ἐπισήμων πολιτικῶν παραγόντων, ἀπετάθη καὶ εἰς τοὺς πρώην Οἰκουμενικοὺς Πατριάρχας "Ανθιμον Δ', "Ανθιμον ΣΤ', Κύριλλον Ζ', Σωφρόνιον Γ', παρουσίασε δὲ τὸ Σχέδιον, ὑπὸ τύπον ἰδιωτικῶν σκέψεων πάντοτε, καὶ εἰς τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, προτιθέμενος νὰ προτείνη αὐτὸ ὡς ἐπίσημον μέσον ἄρσεως τῆς φυλετικῆς ἔριδος μετὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν κρίσεων ἐπὶ τοῦ Σχεδίου. "Ανθιμος ὁ Δ' εὗρισκε τὸ Σχέδιον σύμφωνον κατὰ πάντα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσι καὶ τάξει, ἱκανὸν ὥστε νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς Βουλγάρους. «Ἄπαν τὸ ἐν τῷ Σχεδίῳ τούτῳ περιεχόμενον, ἐγνωμοδότη καὶ Κύριλλος ὁ Ζ', οὐ μόνον ἀρκοῦντως ἱκανοποιεῖ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀδελφῶν Βουλγάρων, εἴ γε οὗτοι πρὸς χριστιανικὸν σκοπὸν ἀφορῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ πατροπαραδότοις δικαιώμασι τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου οὐκ ἀντιλέγει»¹. Οἱ ἄλλοι δύο Πατριάρχαι δὲν εὗρισκον μὲν αὐτὸ, προσκροῦον πρὸς τοὺς Κανόνας, παρετήρουν ὅμως ὅτι δὲν ἦτο ἀκίνδυνος διὰ τὸ γόητρον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἢ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας χορηγήσεις τοιαύτης προνομιοῦχου θέσεως τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Σωφρόνιος ὁ Γ', ὅσον καὶ ἂν εὗρισκε τὸ Σχέδιον «τῷ τῆς οἰκονομίας μέτρῳ ἐν τῇ δυσχερεΐᾳ ταύτῃ τῶν πραγμάτων χρώμενον, ὅσον οἶόν τε κανονικώτερον καὶ ὅσον οἶόν τε συμφωνότερον πρὸς ἄλλα ἔκτακτα οἰκονομικὰ μέτρα, ἅτινα κατὰ διαφόρους καιροὺς ὑπηγορευθήσαν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης», ὅμως ἐξέφραζε τὸν φόβον μήπως καὶ διὰ τοῦ Σχεδίου τούτου ἐκτεθῆ καὶ πάλιν ἐπὶ ματαίῳ ἡ Πατριαρχικὴ ἀξιοπρέπεια· διὸ καὶ συνίστα νὰ εὑρεθῆ τρόπος ὥστε νὰ προβῶσι πρῶτοι οἱ Βούλγαροι, προτείνοντες τοιοῦτον μέτρον, ὃ ἔστι τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίαν ἀναγνώρισιν τοιοῦτου θέματος, ὅτε ἡ Ἐκκλησία, συγκαταβαίνουσα, νὰ παραχωρήσῃ τὰ διὰ τοῦ Σχεδίου ἰδιαίτερα Ἐκκλησιαστικὰ προνόμια². Ὁ δὲ "Ανθιμος ὁ ΣΤ'· καίτοι δὲν θὰ ἀντέτεινεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Πατριαρχικοῦ Σχεδίου, ἐθεώρει ὅμως αὐτὸ ὡς προσβλητικὸν εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας, «οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ μελιστικὸν ἐκ τοῦ ὅλου ὀρθοδόξου πληρώματος». Διὰ τοῦτο καὶ συνίστα νὰ παρασιωπηθῆ τὸ Σχέδιον τοῦτο ὡς μυστικόν, καὶ νὰ ληφθῆ φροντίς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ διορισθῆ ἐκ νέου Μικτὴ τις Ἐπιτροπὴ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διαφερομένων μερῶν, ἵνα σκεφθῆ βαθύτερον περὶ τούτου, ὥστε ὅποιαδὴ-

1. Γεδεών, 186—189.

2. Ἐνθ. ἀν. 190—191.

ποτε καὶ ἂν γείνη ἐκ ταύτης τῆς Ἐπιτροπῆς ἀπόφασις, ἢ Ἐκκλησία νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς κατηγορίας, διότι νομίζει ὁ Πατριάρχης οὗτος ὅτι ἡ μονομερὴς γενομένη ἀπόφασις ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου θὰ φέρῃ κατηγορίαν ὅτι αὐτὴ πρώτη, ἐκ μισαδελφίας κινουμένη, ἔρριψε τὸν κῦβον τοῦ μελισμοῦ. Διὸ καὶ συνίστα νὰ ἐξαντληθῇ ἀκόμη πᾶν ἥτιον μέσον πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἔριδος!.—Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ περὶνους, ἀλλὰ καὶ ὄντως χριστιανὸς ἐκεῖνος Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ ΣΤ'. ἐγνωρίζε τοὺς πολλαπλοὺς σκοπέλους, πρὸς οὓς ἠδύνατο νὰ προσκρούῃ τὸ ὑπὸ μελέτην Σχέδιον αὐτοῦ. Οὐδὲ διέφρευγεν αὐτὸν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐχώρει πέραν τοῦ δικαίου καὶ κανονικοῦ. Εἶχεν ἐπίγνωσιν τῆς πατρικῆς αὐτοῦ πράξεως, εἰς τὴν ὁποίαν προέβαινε, παρὰ πάσας τὰς ἐνδεχομένας κατακρίσεις «πολλῇ χρησάμενος τῇ συγκαταβάσει» καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ ὄραίου σκοποῦ νὰ σώσῃ, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε «τοὺς ἠθικῶς κινδυνεύοντας Βουλγάρους»¹. Καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ οὐσία καὶ ἡ μεγάλη ἀξία, ἀλλὰ καὶ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα τῆς χειρονομίας τοῦ Πατριάρχου. Διὰ νὰ ἀποκρούσῃ ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος τῆς Ἐκκλησίας μίαν ξριδα πρωτοφανῆ πλάνην ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ὑπόστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἠνέχθη μετρίαν τινα παραμείωσιν εἰς τὰς Πατριαρχικὰς καὶ διοικητικὰς προνομίας, καὶ οὐκ ὀλίγην θυσίαν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἀξιοπρέπειαν. Κρίνων τὸ Σχέδιον ἐν τῷ «Αἰῶνι» Ἀθηνῶν ὁ Α. Διομήδης Κυριακὸς εὗρισκεν αὐτὸ ὡς μέσον «δι' οὗ καὶ οἱ πόθοι τῶν Βουλγάρων ἐπληροῦντο καὶ οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας διετηροῦντο καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐν γένει τάξις δὲν ἐκλονίζετο»³. Ὁ Πατριάρχης, ἀποφεύγων τὰς σχολιὰς τῆς διπλωματίας ἀτραπούς, προσεφέρθη ἀμέσως μὲ ὄλην τὴν πατρικὴν γενναιοφυγίαν νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ὅ,τι ἦτο δυνατόν καὶ νὰ προτείνῃ λύσιν περικλείουσαν, ὁμολογουμένως τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν δυνατῶν πρὸς τὰς βουλγαρικὰς ἀξιώσεις ὑποχωρήσεων. Ὅποσον ἄλλο μάννα γλυκύτερον ἤθελον οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν συσσωμάτωσιν, ἦν ἐδημιούργει εἰς αὐτοὺς ἐπισήμως καὶ μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας τὸ Σχέδιον Γρηγορίου τοῦ ΣΤ'; Διότι εἰς οὐδένα πλέον ἦτο μυστικὸν ὅτι ἡ ὄλη κίνησις τῶν Βουλγάρων ἀπέβλεπεν ἵνα ἀποκτήσωσιν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ἀνιδρόντες καὶ πάλιν τὸ πρὸ πολλοῦ κατασγηθὲν Βουλγαρικὸν

1. Γεδεών, 187.

2. Γεδεών, 282. 284.

3. «Αἰών», 1869, 17 Ἀπριλίου.

Κράτος. Ὁ δὲ Πατριάρχης δὲν ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ Σχεδίου αὐτοῦ, ἂν ἐσωφρόνουν, τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ; Πῶς ὅμως προσεφέρθησαν οἱ Βουλγαροὶ ἀπέναντι τῆς Πατριαρχικῆς συγκαταβάσεως ; Καὶ ποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη τοῦ Σχεδίου ; Τὸ Σχέδιον ἀπέμεινεν ἐπὶ τοῦ χάριτος, μόνον δὲ ἡ ἰδέα τῆς Ἑξαρχίας, ἣν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος πρῶτος εἰσηγήθη διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν πραγμάτων, ἐτέθη ὡς βάσις τοῦ μετὰ ταῦτα ἐκδοθέντος σουλτανικοῦ φριμανίου περὶ τῆς αὐθαιρέτου ἰδρύσεως τῆς «Βουλγαρικῆς Ἑξαρχίας».

Κατὰ Ἰούνιον μῆνα τοῦ 1867 ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐκοινοποίησεν εἰς τοὺς Βουλγάρους τὸ περιεχόμενον τοῦ Πατριαρχικοῦ Σχεδίου. Ἡ ὑστεροβουλία ὅμως αὐτῆς ἐν τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ φαίνεται εἰς τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν αὐτῆς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς συγκροτήσεως Βουλγαρικοῦ θέματος. Οὐδεμίαν σύστασιν ἀπέτεινε πρὸς τοὺς Βουλγάρους, οὐδὲ ὅπως δὲ ἀπίθανον καὶ νὰ ὑπεδαύλισε τὴν ἄρνησιν αὐτῶν, ὑπισχυμένη λύσιν τῆς διαφορᾶς αὐτῶν κατὰ τὰς γνωστὰς αὐτῶν ἀξιώσεις. Ἡ Κυβέρνησις ἤθελε νὰ ἀποφύγῃ τὴν χάραξιν τοπικῶν ὁρίων Βουλγαρικῆς ἐθνότητος. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, καὶ διότι ἤθελε νὰ μὴ ἀποκατασταθῇ σταθερὰ ἐκκλησιαστικὴ εἰρήνη, ἀλλὰ νὰ κρατῇ τὰ διαφερόμενα μέρη εἰς ἔξαντλητικὴν καὶ ἐκμεταλλεύσιμον ἀμοιβαίαν διαπίλην, ἔτι δὲ καὶ ἵνα προλάβῃ τὴν ἐπὶ ἄλλου πεδίου, πολιτικοῦ, ἀνταρτικὴν κίνησιν τῶν Βουλγάρων, ἐφ' ὅσον ἦτο ἐποχὴ ἐπαναστατικοῦ ἐν γένει πνεύματος, ἠνθόει τὰς βουλγαρικὰς ἀπόψεις τῆς δημιουργίας καθεστῶτος ἐκκλησιαστικοῦ, ἔστω καὶ τραγελαφικοῦ, νομίζουσα ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συνδυάσῃ τὰ ἀσυνδύαστα : καὶ τοὺς νόμους καὶ κανόνας τῆς Ἐκκλησίας νὰ σεβασθῇ, καὶ τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐνσφηνώσῃ ἐν τῷ στήθει τῆς Ἐκκλησίας ὡς δῆθεν ἐξηρημένους ἀπ' αὐτῆς, ἐνῶ θὰ ἦσαν ἰσότιμοι καὶ ἰσοδύναμοι καὶ ἀντιτιθέμενοι πλειστάκις, ἔτι δὲ νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ τὰ πολιτικὰ αὐτῆς συμφέροντα. Ἐνῶ, ἂν καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχε τὴν πολιτικὴν μὲ διορατικότητα νὰ ἐντοπίσῃ τὸν κίνδυνον καὶ αὐτῆς εἰς ὠρισμένην περιοχὴν καὶ ὄχι νὰ ἀφίση αὐτὸν διαχυνόμενον ἀνά τὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀκόμη δέ, ἂν διετήρει τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὰ Πατριαρχικὰ θέσμια καὶ ἄφινε νὰ λυθῇ ἡ Βουλγαρικὴ ἔρις ἐν τῷ καθαρῷ κύκλῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρμοδιότητος, ὧφειλε πάραυτα μετ' ἐμπιστοσύνης, μεθ' ἧς περιέβαλλεν ἄλλως τε τὸ πρόσωπον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, νὰ συμφωνήσῃ, ἀλλὰ νὰ συμφωνήσῃ σταθερῶς καὶ ἀμετακλήτως, ἐπικυροῦσα καὶ αὐτὴ τὴν μόνην ἀρμοδιῶς ἐκφερομένην πι-

τριαρχικὴν ἀπόφασιν καὶ ἐφαρμοζουσα αὐτήν. Δυστυχῶς σχεδὸν ἀπαξ μόνον ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις προσέφερε τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἐσεβάσθη τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ, τῷ 1861, ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Β, ἐπικυρώσασα τὰ δέκα πέντε ἄρθρα, τῶν ὁποίων ὅμως ἂν ἀπῆται τὴν ἐκτέλεσιν, ἀφοῦ εἶχον καταστῆ νόμος τοῦ Κράτους, θὰ προὐλάμβανεν ἢ θὰ περιώριζε τοῦλάχιστον τοὺς βουλγαροφυλετιστὰς ἀπὸ τοῦ κατηφόρου εἰς τὸν ὁποῖον ἐξώθησαν τὴν κατάστασιν. Ἄλλ' ἢ Πύλη ἐνεπλέχθη εἰς τὰς παγίδας τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας, ἥτις κατώρθωσε νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδέαν, διαρκούσης μάλιστα ἀκόμη τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὸ Πατριαρχικὸν Σχέδιον τὸς βλέψεις τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς καὶ ἀποσυνθέσεως τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰς παρασκηνιακὰς ἀκριβῶς ταύτας ὑποβολὰς ὀφείλεται ἡ ἄρνησις τῶν Βουλγάρων πρὸς σεβασμὸν τῆς λύσεως Γρηγορίου τοῦ ΣΤ'. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι οἱ σωφρονέστεροι ἐκ τῶν Βουλγάρων, διαβλέποντες ἐν τῷ Σχεδίῳ καὶ πολιτικὰ πλεονεκτήματα, ἐκηρύσσοντο ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς· ἀλλ' ἡ μετριопάθεια αὐτῶν ἐπνίγετο ὑπὸ τὰς φωνασικὰς τοῦ δόκιμου Τζομακῶφ καὶ ἄλλων τσορματζήδων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτοὶ ὑπεστήριζον τὴν ἄποψιν ὅτι τὸ Σχέδιον δὲν δύναται νὰ γείνῃ δεκτόν, ἐφ' ὅσον καὶ τοῦτο δὲν χορηγεῖ πλήρη καὶ τελείαν ἀνεξαρτησίαν, τοῦθ' ὕπερ ματαιοὶ τόσους ἀγῶνας, καταβληθέντας πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ Φαναριωτικοῦ ζυγοῦ. Καὶ ἐκτὸς τούτου, τὸ Πατριαρχικὸν Σχέδιον ἐθεωρεῖτο καὶ ἄλλως ἀνεπαρκές, διότι τὸ ἰδρυμένον Βουλγαρικὸν θέμα θὰ περιελάμβανε μόνις τὸ ἐν τρίτον δῆθεν τοῦ Βουλγαρικοῦ Ἔθνους, ἀφοῦ ἀπεκλείοντο αἱ Μητροπόλεις Φιλίππουπόλεως, Πελαγονίας, Ἀχοιδῶν, Σκοπίων καὶ ἄλλαι μικταὶ ἐπαρχίαι, ἐν αἷς οἱ κατοικοῦντες Βούλγαροι ἤθελον νὰ ἔχωσι Βουλγάρους ἀρχιερεῖς¹. Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ πάτριων αὐτῶν δὲν συγκατετίθεντο νὰ περικλείωσι τὰς ἀχαλινώτους αὐτῶν πολιτικὰς ὀπτασίας ἐντὸς ὀρισμένης τοπικῆς περιοχῆς, ὡς ἄλλως τε ἀπαραιτήτως προβλέπεται εἰς ἀναλόγους περιστάσεις ὑπὸ τοῦ κανονικοῦ δικαίου. Αὐτοὶ ἤθελον ἀοριστίαν εἰς τὰ ὅρια· ἤθελον ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας θὰ ἦτο μὲν ὀρισμένον τὸ κέντρον, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλ' ἡ περιφέρεια οὐδαμῶς· καὶ περισσότερον συγκεκριμένως: ὅπου καὶ ἂν ἦσαν διεσπαρμένοι ἀνά τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν Βούλγαροι, οὗτοι θὰ ὑπῆγοντο εἰς τὴν δικαιο-

1. Πρβλ. Ἡ τὸ Βουλγαρικὸν Ζήτημα ἀφορῶσα Ἐπιστολὴ τῶν Βουλγάρων Ἀρχιερέων. σ. 19.

δοσίαν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας¹. Καὶ δὲν θὰ ἦτο παράδοξον, ἂν ἐφαρμοζομένης τῆς ἀρχῆς ταύτης, ὀλόκληρος ἡ Ἑλλάς τοῦλάχιστον καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία θὰ περιλαμβάνοντο μετὰ καιρὸν εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Βουλγαρικῆς ἔξουσίας διὰ συστηματικῆς διασπορᾶς ὠρισμένων Βουλγαρικῶν οἰκογενειῶν. Τοιαύτη ἀρχὴ εἰς τοῦ Πανσλαβισμού τὰ ὄνειρα ἦτο ἀνεκμητήτου ἀξίας.—Τοιοιουτρόπως οἱ Βούλγαροι ἀπέρριψαν τὸ Σχέδιον τοῦ Πατριάρχου. Κατήντησε πλέον ὁ τρόπος τῆς ἀρνήσεως πάσης λύσεως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου προτεινομένης ὡς γνώμων. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῆς τῆς Ρωσσίας εἶχε τὸ δόγμα ὅτι: διὰ τῆς συνεχοῦς ἀρνήσεως εἰς πᾶν Πατριαρχικὸν μέσον λύσεως θὰ ἔφθανον οἱ Βούλγαροι εἰς τὸ ζητούμενον, ἀναγκάζοντες, ἐπὶ τέλους, τὸ Πατριαρχεῖον νὰ ὑποκύβῃ.—Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρωσσίαν ἡ εἰδησις τῆς ἀπορρίψεως τοῦ Πατριαρχικοῦ Σχεδίου, ἡ Ρωσικὴ Δημοσιογραφία κατέκρινε τοὺς Βουλγάρους ἀντιπροσώπους, καθ' ἃ γράφει ὁ Γολομπίνσκι, «διὰ τὴν ἀνόητον αὐτῶν ἐπιμονήν»². Καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ Ρῶσσος οὗτος ἱστορικός, τοῦ ἁποίου ἡ γραφὴς σπανιότατα ἀποστάζει τὴν μελάνην ἵνα δῖψῃ λέξιν τινὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει, ὅσον καὶ ἂν ἀποφθέγγεται ὅτι ὁ Γρηγόριος ΣΤ', προτείνων τὸ Σχέδιον αὐτοῦ, δὲν ἔπρατε τοῦτο ἐκ σοφῆς εἰρηνοφιλίας, ἀλλ' ἐξυληθητῶν σχέδια πανελληνιστικά, καὶ ὅτι διὰ τοῦ Σχεδίου τούτου ἔρριπτε τοὺς Βουλγάρους εἰς ἐνέδραν, ἀφοῦ διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προϋλάμβανε νῦν ὁ Πατριάρχης, θὰ ἠδύναντο νὰ λάβωσι οἱ Βούλγαροι περισσότερα, ὅμως καὶ αὐτὸς ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Πατριαρχικοῦ Σχεδίου, ἦτο πολὺ σπουδαία διὰ τὸ ἐθνικὸν τῶν ἔργον· ὅτι, ἂν καὶ αἱ παραχωρήσεις δὲν ἦσαν πολὺ μεγάλαι, ἐδίδοντο δὲ καὶ μὲ τὰς μεγαλυτέρας προφυλάξεις, ὅμως ἔπρεπε νὰ μείνωσιν εὐχαριστημένοι, διότι ἡ ἀξία τῶν παραχωρήσεων συνίστατο οὐχὶ εἰς τὸ ὅτι οἱ Βούλγαροι ἠδύναντο νὰ κερδίσωσι θέσεις Βουλγάρων Ἀρχιερέων ἐν τῇ Τουρκικῇ Ἐπικρατείᾳ, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἔστω καὶ μερικῶν ἔπαρ-

1. Ἡ ἀσφαλὴς ἔκτασις, ἣν ἠθέλον οἱ Βούλγαροι προκαταβολικῶς νὰ δώσωσιν εἰς τὴν σχεδιαζομένην Βουλγαροφυλετικὴν Ἐκκλησίαν ἦτο ἡ χώρα ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ Δουνάβεως πρὸς Β', Σερβίας, Βοσνίας καὶ Ἀδριατικῆς θαλάσσης πρὸς Δ., Πίνδου καὶ Ὀλύμπου πρὸς Ν., Εὐξείνου Πόντου καὶ Ἀρχιπελάγου πρὸς Α', ἐκτός, καὶ τούτου ὑπὸ ἐπιφύλαξιν, παραλίου λωρίδος Θράκης καὶ Μακεδονίας. Πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἰσχυρίζοντο ὅτι πᾶσα ἡ χώρα αὕτη κατοικεῖται κυρίως ὑπὸ Βουλγάρων. (Πρβλ. *Le Bulgarisme et Philippopoli. Constantinople 1869.* σελ. 3).

2. *Γολομπίνσκι*, σ. 192.

χιῶν, ἀρκετὰ ὅμως συμπαγῶν, ὑπὸ κοινὸν Προϊστάμενον Ἀρχιερέα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐχειραγῶγει ὅλως φυσικῶς πρὸς ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν¹. Εἶναι δὲ περίεργον, πῶς δὲν διστάζει ἱστορικὸς περιωπῆς, οἷος ἐθεωροεῖτο ὁ Γολουμπίνσκι, νὰ κατέρχηται μέχρι τῆς μωραῆς ἀντιλήψεως νὰ γράφῃ ὅτι ὁ Πατριάρχης προέβη εἰς τὸ Σχέδιον τοῦτο, διότι δῆθεν ἦτο ἀηλιπισμένος ὅτι, αἱ ἐκεῖθεν τοῦ Αἵμου Βουλγαρικαὶ Ἐπαρχίαι ἀπεχωρίζοντο εἰς ἰδιαιτερον θέμα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἐν περιπτώσει διαλύσεως τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους δὲν θὰ ἐδέχοντο νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς ἰδρυθησομένης Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας διὸ καὶ προελάβανε νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ὠρισμένον μέρος². Ὁπωσδήποτε ὅμως, ἐφ' ὅσον, ὡς λέγει, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὸ ἑλληνικὸν συμφέρον ἐταντίζετο μὲ τὸ Βουλγαρικὸν τοιοῦτον, θεωρεῖ τοὺς Βουλγάρους ἀπερισκέπτους διὰ τὴν ἄρνησιν³. Εἶναι ἀρκετὴ καὶ μόνη ἡ ὁμολογία αὕτη νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς εὐθύνης τῶν Βουλγάρων διὰ τὴν ματαίωσιν τῆς πατριαρχικῆς ἐκείνης πρωτοβουλίας. Οὐδὲ κἂν ἠξίωσαν νὰ ἀντιπροτείνωσι τι οἱ Βούλγαροι· οὐδὲ ἠξίωσαν τὸ Σχέδιον ἐκεῖνο, κατ' ἀρχὴν ἔστω ἐξ ἀπλῆς συναισθήσεως εὐλαβείας καὶ διαλλακτικότητος, ἀντικείμενον συζητήσεως, ἀλλ' ἀπέρριψαν αὐτὸ θρασέως, ὡσεὶ νὰ εἶχεν ὑποβληθῆ πρὸς αὐτοὺς, ὡς πρὸς ἀνωτέρους, δι' ἔγκρισιν⁴. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφίβολον ὅτι οἱ δυστυχεῖς Βούλγαροι ἦσαν ἀπλᾶ ὄργανα, ἀκονιζόμενα ἢ ἀμβλυνόμενα κατὰ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις καὶ ἀνάγκας, ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι εἶχον ἀποκτήσει τὴν δύναμιν πλέον, ὥστε νὰ χαλιναγωγῶσι τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Ἰγνάτιεφ καὶ μετριάζοντες, αὐτοὶ οἴκοθεν τὰς ἀξιώσεις των, νὰ ἀποθροῦσιν μὲν τὴν φυλετιστικὴν πλάνην, νὰ συντελέσωσι δὲ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην. Ἄλλ' εἶχον γίνοι καὶ αὐτοὶ διπλότεροι γεέννης, ἡ δὲ Ἱστορία δὲν θὰ ἠδύνατο, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τοῦλάχιστον νὰ θεωρῆ αὐτοὺς ὡς θύματα καὶ ὡς ἀπλᾶ ὄργανα ἐν τῇ περαιτέρῳ ἐξελίξει τῆς φυλετιστικῆς ἔριδος. Ἦσαν οἱ συνένοχοι πλέον καὶ οἱ συνεργᾶται, καὶ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ οἱ κύριοι δράσται, τῆς περαι-

1. Γολουμπίνσκι, σ. 192.

2. Ἐνθ. ἀν. σ. 319.

3. Ἐνθ. ἀν.

4. Οἱ ἀποστάται Βούλγαροι Ἀρχιερεῖς εἶχον τὴν ἀπόνοιαν νὰ γράφωσιν ἐν Ἐπιστολῇ αὐτῶν ὅτι τὸ Πατριαρχικὸν Σχέδιον ὡς ἀνεπαρκές ὡς πρὸς τοὺς πόθους καὶ τὰς εὐχὰς τῶν Βουλγάρων (σ. ἡ: αὐτοὶ ἦσαν ὁ γνώμων τῆς λύσεως καὶ ὄχι τὸ δυνατόν καὶ τὸ δίκαιον!!) «κατέρρευσε ἀφ' ἑαυτοῦ». (Ἡ τὸ Βουλγαρικὸν Ζήτημα ἀφορῶσα Ἐπιστολὴ τῶν Βουλγάρων Ἀρχιερέων, σ. 19).

τέρω ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων. Διότι, ἐπὶ τέλους, τὸ Σχέδιον Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' παρῆεν εἰς αὐτοὺς παραχωρήσεις καὶ σημαντικὰς καὶ πραγματικὰς καὶ ἂν διετήρουν κόκκον εὐλαβείας πρὸς τὰ ἱερὰ καθεστῶτα καὶ πρὸς τὴν θρησκείαν, ἔπρεπεν, ἔστω καὶ ὡς προσωρινόν τι μέτρον συνδιαλλαγῆς, νὰ δεχθῶσιν αὐτὸ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων. Αὐτοὶ ὅμως πῶς ἀπήντησαν εἰς τὸ σύνθημα τῆς εἰρήνης;

Δι' αἰτήσεως αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτικὴν Ἄρχὴν ἐζήτουν κατὰ τὴν στερεότυπον πλέον καταστάσαν τακτικὴν αὐτῶν, νὰ διαιρέσῃ αὕτη τελείως ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας¹. Ἐν τῇ αἰτήσει ταύτῃ ἐξέφραζον πρωτίστως οἱ Βούλγαροι τὸν βαθύτατον αὐτῶν σεβασμὸν καὶ τὴν βαθυτάτην εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν, διὰ τὴν ἐν γένει εὐμένειαν, μεθ' ἧς ἀπέβλεπεν αὕτη ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτῶν. Ἀκολούθως ἐτόνιζον ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητον νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου· τοῦτο δὲ δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ μόνῃ ἢ ἀγαθῇ τῆς Κυβερνήσεως θέλησις. Ἡ διὰ τῆς Κυβερνήσεως δὲ ἀπαλλαγὴ τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἔξουσίας τοῦ Πατριαρχείου, ἔλεγον οἱ αἰτοῦντες, δὲν εἶναι καινοτομία τις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει, οὐδ' ἔχει ποσῶς σχέσιν πρὸς δικαιώματα καὶ προνόμια τοῦ Πατριαρχείου. Τοιαύτη Κυβερνητικὴ πράξις βασίζεται καὶ ἐπὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου² καὶ ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, ἀνεγνωρισμένης πανταχοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους. Ἐκ τῆς ἀνασκόλησεως τῆς ἱστορίας τῆς περιλαλήτου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν ἐξῆγον οἱ Βούλγαροι τὸ πόρισμα ὅτι ἀδίκως καὶ παραλόγως κατήργησε τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς ὁ Πατριάρχης Σαμουήλ, τῷ 1767, διὰ μέσον τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὅτι, συνεπῶς, αὕτη αὕτη ἡ Κυβέρνησις δύναται καὶ δικαιούται ἀφ' ἐαυτῆς νὰ ἀνιδρῶσῃ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην, ἄνευ γνώσεως καὶ συγκαταθέσεως τοῦ Πατριαρχείου. Θὰ ἴσκει μόνον νὰ ἀνεγνώριζεν ἡ Κυβέρνησις μετὰ τῶν Βουλγάρων τὸ ἄνομον τῆς καταργήσεως τοῦ Αὐτοκεφάλου. Καὶ οὕτως ὅμως οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ ἔμενον εὐχαριστημένοι, ἀλλ' ἀπήτουν παρὰ τῆς Πύλης ὀλοκληρωτικὸν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χωρισμὸν, διότι, ἔλεγον, μόνον τοιαύτη λύσις, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως.

1. *Κουργάνωφ*, II. 297.

2. 34ος Ἀποστολ. Κανὼν.

ἦν ἐπηγγέλλετο εἰς πᾶν τὸ ὑπήκουον ἢ Κυβέρονσις¹. Κρίνων τὸ διάβημα τοῦτο ὁ Ρῶσσοις ἱστορικὸς Κουργάνωφ, λέγει ὅτι οἱ Βούλγαροι προσέβησαν εἰς τὸ μέτρον τοῦτο ἔχοντες ἀναμφιβόλως ὑπ' ὄψιν αὐτῶν τὸ λυπηρὸν προηγούμενον, τὸ συμβᾶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833—1850, καθ' ὃ οἱ Ἕλληνες αὐτογνομίμως καὶ διὰ Κυβερνητικῆς πράξεως ἀνεκήρουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἣν ἐπὶ τέλους ἀνεγνώρισε τὸ Πατριαρχεῖον. Κατ' ἀναλογίαν λοιπὸν σκεπτόμενοι καὶ οἱ Βούλγαροι εἶχον τὴν ἰδέαν ὅτι ἡδύνατο μὲν ἡ Κυβέρνησις νὰ κηρύξῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, θὰ ἀνεγνώριζε δέ ποτε αὐτὴν ἐπὶ τέλους τὸ Πατριαρχεῖον. Ἄλλ' ὥς, πάνυ ὀρθῶς, ἐπιφέρει ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς αἱ βάσεις τοιαύτης ἀναλογίας ἦσαν σφαλεροαί. Διότι διὰ μὲν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος συνέτρεχεν ἡ κανονικὴ προϋπόθεσις τῆς πολιτικῆς τῆς χώρας ἀνεξαρτησίας, ἐνῶ παρὰ τοῖς Βουλγάροις ὄχι μόνον τοῦτο δὲν συνέτρεχεν, ἀλλ' αἱ ἀπαιτήσεις αὐτῶν ἐβασίζοντο καὶ ἐπὶ τῆς πεπλανημένης ἀρχῆς τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ². Καὶ ἐθεώρησαν μὲν οἱ Βούλγαροι τὸ Σχέδιον Γρηγορίου τοῦ ΣΤ', ἐφ' ὅσον ἐδέχετο τοῦτο καὶ ἡ Κυβέρνησις ὡς αἶθρον ἐκ μέσου τὸ κώλυμα τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον ὁμως ὑπ' ὄψιν ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς αὕτη ἡ τάξις ἦν προέτεινεν ὁ Πατριάρχης ἀπετέλει τὸ κατακόρυφον τῆς συγκαταβάσεως, πέρα τῆς ὁποίας δὲν ἡδύνατο νὰ προχωρήσῃ. Οἱ Βούλγαροι ὁμως, ἐθιοθέντες ἤδη εἰς τὸ ἀπαιτεῖν καὶ οἷχι τὸ ἀπλῶς αἰτεῖν, δὲν ἐνόουν νὰ ἀκούσωσιν ἀντιρροήσεις. Καὶ διὰ νὰ καταστήσωσι περισσότερον καὶ ταχύτερον ἀποτελεσματικὴν τὴν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὴν Πύλην αἴτησιν, ἐπεκαλέσθησαν καὶ τὴν συνδρομῆν τῶν ἐν Κων)πόλει Πρεσβευτῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ἀφοῦ προηγούμενως εἶχον τὸ θάρρος νὰ ἀναφέρωσιν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν ὅτι, ἂν αὕτη δὲν παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς ἰδιαιτέραν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν, θὰ ζητήσωσι κατ' ἀνάγκην τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν αὐτῶν.

(Συνεχίζεται)

ΑΡΧΙΜ. ΕΜΜ. ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ

1. Κουργάνωφ, II, 297—299.

2. Πρβλ. ἐνθ. ἀν. σ. 299.

3. ἐνθ. ἀν. 300.